

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN SINIF İÇİ ÖĞRETİMDE SORULARDAN YARARLANMA YETERLİKLERİ (Kırşehir Örneği)

Rüştü YEŞİL*

Özet

Sınıf içi öğretim sürecinde sosyal bilgiler öğretmenlerinin sorulardan yararlanma yeterliklerini belirlemek bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Öğretmenlerin, öğretim sürecinde sorulardan yararlanabilme konusunda yaşadıkları sorunları belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma, betimsel bir çalışmadır. Öğretmenlerin sorulardan yararlanma yeterlikleri, bir gözlem ve değerlendirme formuyla toplanmıştır. Gözlem, eğitim fakültesi son sınıf öğrencileri tarafından yapılmıştır. Veriler üzerinde aritmetik ortalama, standart sapma, t testi, tek yönlü varyans analizi ve Scheffe testi uygulanmıştır. Çalışma sonunda; sosyal bilgiler öğretmenlerinin soru hazırlama, soru sorma ve geri bildirim verme yeterlikleri konusunda bir takım sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Ayrıca, sorulardan yararlanma alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin mesleki kıdemleri, sorulardan yararlanma yeterliklerini etkilemektedir. Öğrencilerin sınıf ve bilgi düzeyleri ise, öğretmenlerin sorulardan yararlanma yeterliklerini etkilememektedir. Ulaşılan sonuçlar tartışılarak, öğretmenlerin, öğretim sürecinde sorulardan daha etkin yararlanmalarını sağlamak üzere öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal bilgiler, soru, sınıf, öğretim, öğretmen nitelikleri

Problem Durumu

Düşünmenin etkinleşmesi, katılımın sağlanması, bilginin üretilmesi, öğrenme stratejisi olarak kullanılabilmesi gibi daha bir çok yarar, öğretimde sorulardan yararlanmayı gerektirmektedir. Bunun bir sonucu olarak sorular, tarih boyunca, öğretimin önemli bir vasıtası olarak kabul edilmiştir (Korkmaz, 2006, 136; Açıköz, 2004, 249; Miller, 2007, 37; Dinç, 2006, 193). Soru-cevap, bugün de sınıflarda en çok kullanılan yöntemlerden biri olmaya devam etmektedir (Kauchak & Eggen, 1998, 151; Dinç, 2006, 194; Akbulut, 1999, 28; Thacker, 2007, 27; Berci & Griffith, 2005, 407).

Sorular kendi başlarına öğretimin önemli vasıtalarından biri olmakla birlikte daha önemli olan, sorulardan etkin yararlanabilmektir. Öğretim sürecinde sorulardan etkin yararlanabilmek ise, belirli ilkelere uygun davranmakla mümkündür. Bu ilkelere uygun davranabilmekle; hem sorulardan öğretim amaçlı olarak etkin yararlanabilmek hem de öğrencilerin soru sorma ve sorgulama becerilerinin gelişmesine olumlu katkılar sağlanabilir (Miller, 2007,25; Tabak & Karakoç, 2004, 10; Drake & Brown, 2003, 19).

* Yrd. Doç. Dr.; Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Kırşehir

İlgili çalışmalarda, sorulardan yararlanma konusunda öğretmenlerin belirli yeterliklere sahip olmalarının gerektiği belirtilmektedir (Sönmez, 2007, 175; Chowen, 2005, 8; Brophy & Good, 1997, 377; Morgan ve Saxton, 1994, 18). Örneğin, YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi çerçevesinde, bir öğretimde bulunması gereken yeterlikler belirlenmiş; bu yeterlikler içerisinde, “öğrencilerin düzeylerine uygun, konuya ilgilerini çekecek ve düşüncelerini sağlayacak biçimde farklı sorular sorma” yeterliği de yer almıştır (YÖK, 1999, E3.1.2). Korkmaz’a (2005, 136) göre, öğrencilerin varsayımsal düşünme, analiz etme, tersinden düşünme gibi öğrenme stratejilerinden etkin yararlanabilmelerindeki anahtar etken, öğretmenlerin nitelikli soru sorma ve sorulardan etkin yararlanabilmeleridir. Soru sormaları, öğretmenlere ilişkin varolan evrensel imajın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu imaj ise, ancak sorulardan etkin yararlanabilmeleriyle güçlendirilebilir (Rousmaniere, 2001, 110; Bervi & Griffith, 2005, 407). Colletti (1987) ise soru sorma sanatının, yüksek seviyeli etkili öğrenme için bir temel olduğunu belirtmektedir.

Öğretim sürecinde sorulardan etkin yararlanabilmek için bir çok kural belirlenmiştir (Sönmez, 2007, 180; Yeşil, 2007, 227; Harding, 1999, 3; MacKay, 1997, 24). Genel olarak bu ilkeler; (1) soru hazırlama, (2) soru sorma ve (3) geribildirim verme olmak üzere olarak birbirini takip eden üç aşamada incelenebilir.

Soru hazırlama, öğretim sürecinde farklı amaçlara hizmet etmek üzere sorulacak soruların öğretmen tarafından belirlenmesi ve kurgulanmasını ifade etmektedir (Kauchak & Eggen, 1998, 154; Akbulut, 1999, 18; Büyükalın Filiz, 2002, 33; Açıkgöz, 2004, 260). Sorulardan etkin yararlanabilmenin ilk koşulu, hazırlanan soruların belirli niteliklere sahip olmasıdır (Chowen, 2005, 8). Berci & Griffith’e (2005, 407) göre “iyi öğretimin önemli bir ölçüsü, iyi soru sormaktır. Bu, bütün öğretmenlerin sahip olmaları gereken bir sanattır”. Her soru, iyi soru olarak nitelenemez. Sormuş olmak için soru sormak, sorulardan etkin yararlanabilmenin önündeki önemli engellerden biridir (Miller, 2007, 59; Profetto-McGrath, Smith, Day & Yonge, 2004, 363). Böyle bir yaklaşımın, fayda sağlamayacağı gibi belirli sakıncaları da bulunmaktadır (Açıkgöz, 2004, 250; Kauchak & Eggen, 1998, 161). Düşünmenin engellenmesi, sınırlandırılması, özgüven zedelenmesi, öğrenci hakkında yanlış değerlendirmelere götürmesi gibi olumsuzluklar örnek olarak verilebilir. Açıkgöz’e (2004, 263) göre soru sormak basit bir iş değildir. Kimi zaman cevap vermektense daha zordur.

Nitelikli soruların taşınması gereken özellikler arasında; açıklık, amaçlılık, faydalılık, seviyeye uygunluk, ardışıklık, düşünmeye yönlendiricilik, etkili kurgulanmışlık sayılmaktadır (Brophy & Good, 1997, 373; Kauchak & Eggen, 1998, 154; Profetto-McGrath vd., 2004, 365; Akbulut, 1999, 18). Başka bir ifade ile öğretim sürecinde sorulardan etkin yararlanabilmek, kullanılan soruların bu özellikleri taşınması ile yakından ilişkilidir. Kullanılan soruların belirli bir amaca dönük olması, öğrencileri adım adım üst düzeyde düşünmeye yöneltmesi, ifade biçiminin açık, anlaşılır ve etkili olması, seviyeye uygun olarak yapılandırılması gibi durumlar, sorulardan öğrenme-öğretme amaçlı olarak yararlanılabilmesi üzerinde etkilidir (Miller, 2007, 57; Profetto-McGrath vd., 2004, 370; Drake & Brown, 2003, 22). Bu çerçevede, sosyal bilgiler öğretmenleri, ders sürecinde kullanacağı soruları belirlerken nitelikli soru hazırlama konusunda duyarlı davranmalıdırlar. Öğretmenlerin, kullanacakları soruları derse gelmeden önce hazırlamalarının önemli kolaylıklar sağlayacağı söylenebilir.

◆ Rüştü Yeşil

Öğretim sürecinde sorulardan etkin yararlanabilmenin ikinci basamağını, belirlenen soruların sorulması aşaması oluşturmaktadır. Öğretmenlerin hazırladığı soruları uygun biçimde sorabilmeleri de, sorulardan etkin yararlanabilmenin gereklerinden biridir. Soru sorma uygulamaları, sınıf içerisinde öğretmenin soru sorarken ortaya koyduğu tutum ve davranışların niteliği ile ilgilidir. Öğretim sürecinde öğretmenlerin belirli ilkeler çerçevesinde hareket etmelerinin, soru sorma uygulamalarının verimliliğini artırması beklenir.

Soru sorma uygulamalarının niteliğini artırmaya dönük olarak eğitimciler tarafından başlıca; soru sıklığı, eşit dağılım, yöneltme, vurgulama amaçlı tekrar, bekleme zamanı, destekleyici tutum değişkenlerine dikkat edilmesi önerilmektedir (Kaucak ve Eggen, 1998, 155; MacKay, 1997, 24; Akbulut, 1999, 28; Sönmez, 2007, 181). Bunlardan soru sıklığı, ders sürecinde sorulan soru sayısını; eşit dağılım, her öğrenciye eşit oranlarda soru yöneltmeyi; yöneltme, öğrencinin cevabına karşılık verilen tepkinin düşünmeye yöneltici olmasını; tekrar, sorunun anlaşılmasında durduğunda farklı biçimlerde kurgulanarak tekrar edilmesini; bekleme zamanı, öğrenciye düşünmesi ve ifadelendirmesi için verilen süreyi; destekleyici tutum, öğrenciyi cesaretlendirici ve özgüven aşılayıcı sözleri ifade etmektedir. Buna göre; sosyal bilgiler öğretmenlerinin, soru sorma uygulamaları esnasında bu ilkelere uygun davranmalarının, sorulardan etkin biçimde yararlanabilmelerini kolaylaştıracağı söylenebilir.

Soru sorma uygulamalarını izleyen aşama, geribildirimlerin verilmesini içermektedir. Öğrencilerin davranışları üzerinde etkili olan önemli unsurlardan biri, öğretmenin, öğrenciye yönelttiği tepkilerdir (Sönmez, 2007b, 269; Açıkgöz, 2004, 260; Gredler, 2001, 96; Hickman, 2006, 1; Akbulut, 1999, 25). Davranışçı öğrenme kuramının önemli tezlerinden biri, insanların öğrenmelerinin, davranışları sonunda karşılaştıkları durumun memnuniyet vericilik düzeyine bağlı olduğu tezidir (Senemoğlu, 1997, 177; Sönmez, 2007b, 265; Gredler, 2001, 96). Buna göre öğretmenlerin, öğrencilerin verdikleri cevaba göre geliştirdikleri tepkilerin niteliğinin, öğrencilerin öğrenmeleri üzerinde etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

Literatür incelendiğinde geribildirimlerin etkili olabilmesi için açık ve anlaşılabilirlik, seviyeye uygunluk, yönelticilik ve yönlendiricilik, güdüleyicilik gibi özellikleri taşıması gerektiği belirtilmektedir (Sönmez, 2007b, 269; Harding, 1999, 3; Senemoğlu, 1997, 395). Tabak & Karakoç'a (2004, 10) göre; sorulara öğrencilerinin verdikleri cevaplarla ilgili yanlış geribildirimlerde bulunmaları, öğretmenlerin, sorulardan etkin yararlanma şanslarını peşinen yitirmelerine neden olmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerine geribildirim verirken bu ilkelere uygun davranmalarının, sorulardan etkin yararlanabilmelerine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Özetle, öğretmenlerin; soru hazırlama, soru sorma ve geribildirim verme ile ilgili olarak belirli ilkeler çerçevesinde hareket etmeleri, öğretimin verimliliği üzerinde etkilidir. Bu durum, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğretim sürecinde sorulardan yararlanma yeterliklerine sahip olmalarını gerektirmektedir. Bu konuda eğitimci ve bilim adamları arasında genel bir düşünce birlikteliğinin bulunduğu söylenebilir. Hatta bazı eğitimciler ve bilim adamları, sorulardan etkin yararlanabilmeyi, öğretim sürecinin verimliliği konusunda önemli bir yordayıcı olarak görmektedir (Chowen, 2005, 33; Harding, 1999, 4-5; Senemoğlu, 1997, 392; Profetto-McGrath vd., 2004, 370).

Öğretmenlere bu yeterlikler genel olarak iki yolla kazandırılmaktadır. Bunlardan biri, hizmet öncesi eğitim sürecinde eğitim fakültelerinde öğretmen aday-

larına verilen eğitim; ikincisi ise hizmet içi eğitim kurslarıdır. Özellikle, hizmet içi eğitim kurslarının içeriğinin belirlenmesinde öğretmenlerin eğitim ihtiyaçlarının dikkate alınması, çağdaş ve bilimsel yaklaşımın bir gereğidir. Bu nedenle, sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim sürecinde sorulardan yararlanma yeterliklerinin, bu konudaki eksik ve yanlışlarının belirlenmesi önemlidir. Akbulut'a (1999, 87) göre öğretmenlerin sorulardan yararlanma yeterlikleri, hizmet içi eğitim çalışmalarıyla geliştirilmelidir. Yine ona göre ilköğretim ve lise öğretmenlerinin, soru sorma becerileri üzerine araştırmalar yapılmalıdır. Açıkgöz (2004, 264) ve Büyükalan Filiz (2002, 89), farklı araştırma sonuçlarından yola çıkarak, öğretmenlerin sorulardan yararlanma konusunda hizmet içi eğitim olarak daha yeterli hale geldiklerinin belirlendiğini aktarmaktadırlar. Bu araştırmanın temel problemini de, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf içi öğretimde sorulardan yararlanma yeterliklerinin belirlenmesi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Araştırma ile, ilköğretim II. kademedeki sosyal bilgiler derslerine giren öğretmenlerin öğretim sürecinde sorulardan etkin yararlanabilmeleri ile ilgili alınabilecek önlemlere ilişkin öngörüler oluşturabilecek bulgulara ulaşmak amaçlanmıştır. Özellikle, onlara dönük yapılacak hizmet içi eğitim çalışmalarının içeriğinin belirlenmesinde önemli ipuçları sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede araştırma ile, başlıca şu sorulara cevaplar bulunmaya çalışılmıştır:

1. Öğretmenlerin sordukları sorular, hangi özellikleri, ne sıklıkta taşımaktadır?
2. Öğretmenlerin soru sorma uygulamaları, hangi özellikleri ne sıklıkta taşımaktadır?
3. Öğretmenlerin geribildirim verme davranışları, hangi özellikleri ne sıklıkta taşımaktadır?
4. Öğretmenler, sorulardan yararlanma alt aşamalarından hangisinde daha yeterli ya da yetersiz durumdadır?
5. Öğretmenlerin öğretim sürecinde sorulardan yararlanma alt boyutları arasında bir ilişki var mıdır?
6. Öğretmenlerin alt boyutlara göre sınıf içi öğretimde sorulardan yararlanma uygulamaları üzerinde;
 - 6.1. Öğrencilerin sınıf düzeyi etkili midir?
 - 6.2. İşleniş yapılan ünitenin başında, ortasında ya da sonlarında bulunulma durumu etkili midir?
 - 6.3. Öğretmenlerin hizmet yılı süreleri etkili midir?

Yöntem

Araştırma modeli

Araştırma, tarama modelinde yürütülen betimsel bir çalışmadır. İlköğretim II. kademe sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sınıf içi öğretim sürecinde sorulardan yararlanma uygulamaları betimlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma evreni ve örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini, Kırşehir ili merkez ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bulunan ilköğretim okulları II. kademelerinde (6-8. sınıflar) Sosyal Bilgiler dersine giren 57 öğretmen oluşturmaktadır.

◆ Rüştü Yeşil

Araştırmanın örneklemini ise, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dekanlığı'nca uygulama okulu olarak belirlenmiş ve Kırşehir il merkezinde bulunan 24 ilköğretim okulu II. kademesinde (6-8. sınıf) Sosyal Bilgiler derslerine giren 38 öğretmen oluşturmaktadır. Bu öğretmenlerin 1'i Eğitim Yüksekokulu, 19'u Eğitim Fakültesi, 13'ü ise Fen-Edebiyat Fakültesi mezunudur. Öğretmenlerin 5'inin ise mezun olduğu kurum belirlenememiştir. Yine bu öğretmenlerin 3'ü 1-3 yıl, 21'i 4-10 yıl, 6'sı 11-18 yıl, 2'si 19-25 yıl ve 1'i de 25 yılın üzerinde görev yapmıştır. Öğretmenlerin 5'inin ise hizmet yılı belirlenememiştir. Ayrıca; gözlemlerin 7'si işleniş yapılan ünitenin henüz başlarında iken, 88'i ortalarında iken, 17'si ise ünitenin sonlarında iken yapılmıştır. Üç gözlemci ise bu konudaki bilgiyi, veri toplama aracına işaretlememiştir.

Verilerin toplanması

Veriler, "Okul Deneyimi II" dersi çerçevesinde ilköğretim okullarında gözlem yapan, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı son sınıf öğrencilerine uygulanan "gözlem ve değerlendirme formu"yla elde edilmiştir. Gözlemci öğrencilere öncelikle araştırmanın amacı ve kapsamı ile veri toplama aracının özelliklerine ilişkin bir takım bilgiler verilmiştir. Gözlem yapan toplam öğrenci sayısı 115'dir. Her bir öğretmenin, üç farklı gözlemci öğrenci tarafından ve üç farklı derste gözlemleri sağlanmıştır. Böylelikle elde edilen verilerin daha güvenilir olacağı düşünülmüştür (Tekin, 1994, 57; Karasar, 1999, 149).

Veri toplama aracı; "soruların niteliği", "soru sorma" ve "geribildirim verme" olmak üzere üç alt boyuttan ve üçü değişken sorusu olmak üzere toplam 37 sorudan oluşmaktadır. Öğretmenlerin sorulardan yararlanma davranışlarının niteliğini belirlemek üzere beşli bir dereceleme ölçeği oluşturulmuştur. Madde köklerinin ifadesine bağlı olarak ölçeğin dereceleri; *soru hazırlama* alt boyutu için "hiçbiri", "bir kısmı", "yarısı", "çoğu" ve "hepsi" şeklinde; *soru sorma* ve *geribildirim verme* alt boyutları için ise, "hiçbir zaman", "nadiren", "bazen", "çoğu zaman" ve "her zaman" şeklinde belirlenmiştir. Veri toplama aracı, literatür taraması ile elde edilen bilgiler çerçevesinde araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan taslak değerlendirme formu, eğitimbilim ve dilbilim uzmanları ile gözlem yapacak öğrencilere incelenmiş; önerileri doğrultusunda araca son hali verilmiştir. Veri toplama aracının güvenilirliği için, Cronbach alpha katsayısı 0,8974 olarak belirlenmiştir. Alt boyutlara göre Cronbach alpha güvenilirlik katsayıları; soruların niteliği alt boyutu için 0,6740; soru sorma alt boyutu için 0,7446; geribildirim verme alt boyutu için ise 0,8579'dur.

Verilerin çözümü ve yorumlanması

Veriler üzerinde, araştırmanın amaçları çerçevesinde; sosyal bilgiler öğretmenlerinin soru hazırlama, soru sorma ve geri bildirim verme uygulamalarının özellikleri için aritmetik ortalama, standart sapma değerleri; alt boyutlar arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson momentler çarpımı korelasyon testi; alt problemlerde belirtilen değişkenlerin etkisini belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA), etki kaynağını belirlemek için ise Scheffe testi uygulanmıştır.

Aritmetik ortalamalara ilişkin; 1,00 – 1,80 arasına "hiçbiri/hiçbir zaman"; 1,81 – 2,60 arasına "bir kısmı/nadiren"; 2,61 – 3,40 arasına "yarısı/bazen"; 3,41 – 4,20 arasına "çoğu/çoğu zaman"; 4,21 – 5,00 arasına ise "hepsi/her zaman" anlamları verilmiştir. Korelasyon testi, varyans analizi ve Scheffe testi analizi için $p < ,05$ düzeyi, manidarlık için yeterli görülmüştür.

Bulgular

Araştırma ile elde edilen bulgular ve açıklaması, aşağıda sunulmuştur.

1. Öğretmenlerin sınıf içi öğretim sürecinde kullandıkları soruların nitelikleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf içi öğretim sürecinde kullandıkları soruların niteliklerine ilişkin bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Sınıf içi öğretim sürecinde öğretmenlerin sordukları soruların niteliğine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Hazırladıkları Soruların Niteliği	N	\bar{X}	Anlamı	Ss
1. Cevabı ezber dışında bilgi gerektirme durumu	115	2,91	Yarısı	1,081
2. Cevapları üst düzey düşünmeyi gerektirme durumu	115	2,93	Yarısı	,971
3. Soruların dikkat çekiciliği	115	3,17	Yarısı	1,008
4. Soruların merak ve ilgi uyandırıcılığı	115	3,16	Yarısı	1,014
5. Soruların hedef ve konuyla ilişkililiği	115	4,22	Hepsi	,758
6. Soruların ders kitabı dışından seçilme durumu	115	2,90	Yarısı	1,209
7. Soruların anlaşılacak uzunlukta olma durumu	114	3,80	Çoğu	,952
8. Soru cümlelerindeki kelimelerin anlaşılabilirlik durumu	115	4,23	Hepsi	,717
9. Soruların evet ya da hayır dışında cevap gerektirme durumu	115	4,21	Hepsi	,853

Tablo 1'de sınıf içi öğretimde kullanılmak üzere hazırlanan soruların taşıması gereken özelliklere ilişkin değerlendirmelerin, \bar{X} =2,90 ile 4,23 arasında değerler aldığı görülmektedir. Öğretmen sorularının yarısı, 1-4. ve 6 özellikleri taşımaktadır. Buna karşılık 7. özelliği öğretmen sorularının çoğu; 5, 8 ve 9. özellikleri ise tamamı taşımaktadır. Buna göre, öğretmen sorularının, nitelikli sorularda bulunması gereken bir takım özellikleri yeterince taşımadığı söylenebilir. Özellikle, üst düzey düşünmeyi gerektirmeyip ezber bilgilerle cevaplanabilme ve ders kitaplarındaki kalıp sorulardan seçilmiş olma olumsuz özelliklerine daha sık rastlanıldığı söylenebilir.

2. Öğretmenlerin ders sürecindeki soru sorma uygulamalarının nitelikleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders sürecindeki soru sorma uygulamalarının niteliklerine ilişkin bulgular, Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Sınıf içi öğretim sürecinde öğretmenlerin soru sorma davranışlarına ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Soru Sorma Davranışlarının Niteliği	N	\bar{X}	Anlamı	Ss
1. Soruları önce öğrencilerin geneline yönelme	115	4,19	Çoğu zaman	,945
2. Cevap için öğrencilere düşünme fırsatı verme	115	3,70	Çoğu zaman	1,125
3. Soruları farklı öğrencilere yönelme	114	4,00	Çoğu zaman	,872
4. Cevap verecek öğrencilerin isimlerini söyleme	115	3,90	Çoğu zaman	1,162
5. Cevap veremeyen öğrencilere zorlamama	115	3,86	Çoğu zaman	1,016
6. Cevap vermede zorlanan öğrencileri cesaretlendirme	115	2,96	Bazen	1,119

◆ Rüşti Yeşil

7. Cevap vermede zorlananlara gerekli ipuçlarını verme	114	3,25	Bazen	1,035
8. Gereksiz sorularla öğretimi sıkıcı hale getirmekten kaçınma	114	4,45	Her zaman	,873
9. Ses tonu ve beden dilini etkili kullanma	115	3,43	Çoğu zaman	1,117
10. Öğrencilerdeki demokratik olmayan davranışları engelleme	113	3,25	Bazen	1,424
11. Farklı ifadelerle soru sorarak anlaşılır kılmaya çalışma	115	3,57	Çoğu zaman	1,009
12. Cevap netleşmeden başka soruya geçmeme	115	4,03	Çoğu zaman	1,151
13. Öğrenci açıklamalarını bitirmesini bekleme	115	4,19	Çoğu zaman	,878
14. Alınan cevapların toparlayarak özetleme	115	4,03	Çoğu zaman	,903

Tablo 2’de, sosyal bilgiler öğretmenlerinin soru sorma uygulamalarına ilişkin değerlendirmelerin \bar{X} = 2,96 ile 4,45 arasında değerler aldığı görülmektedir. Öğretmenlerin soru sorma uygulamaları; 6,7 ve 10 özellikleri bazen, 1-5, 9 ve 11-14. özellikleri çoğu zaman, 8. özelliği ise her zaman taşımaktadır. Buna göre öğretmenlerin soru sorma uygulamalarında, özellikle öğrencileri sorulara cevap vermeye teşvik etme, onlara yardımcı olarak destekleyici tutum içerisinde bulunma ve demokratik olmayan davranışları engelleme konusunda daha sorunlu davrandıkları söylenebilir.

3. Öğretmenlerin ders sürecinde sorulardan yararlanırken öğrencilere yaptıkları geribildirim uygulamalarının nitelikleri

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders sürecindeki soru sorma uygulamaları sonrasındaki geribildirim uygulamalarının niteliklerine ilişkin bulgular, Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3. Sınıf içi öğretim sürecinde öğretmenlerin sorulardan yararlanırken öğrencilere yaptıkları geribildirim uygulamalarının niteliklerine ilişkin bulgular

Öğretmenlerin Geribildirim Verme Davranışlarının Niteliği	N	\bar{X}	Anlamı	Ss
1. Öğrencileri pekiştiricilerle soru sormaya teşvik etme	115	2,77	Bazen	1,095
2. Öğrencileri pekiştiricilerle cevap vermeye teşvik etme	115	2,82	Bazen	1,097
3. Öğrenciye güvendiğini hissettirme	115	3,07	Bazen	1,130
4. Öğrencilerin cevaplarına ilişkin olumsuz tepkiler vermekten sakınma	115	4,16	Çoğu zaman	,996
5. Anlaşılır dönüt, düzeltme ve pekiştiriciler verme	114	3,32	Bazen	1,083
6. Öğrencilerin sorularını ve cevaplarını dikkatle dinleme	114	3,90	Çoğu zaman	,902
7. Öğrencilerin sorularına anlaşılır ve ikna edici cevaplar verme	115	4,02	Çoğu zaman	,848
8. Üst düzey soru soranlara özel pekiştiriciler verme	115	2,87	Bazen	1,120
9. Öğrencilerin yanlış cevaplarını tamamen reddetmeme	115	3,53	Çoğu zaman	1,165
10. Dönüt ve pekiştiricilerde ses tonu ve beden dilinden yararlanma	115	3,50	Çoğu zaman	1,103
11. Öğrencilerin kişiliğini hedef alan eleştiriler yapmaktan sakınma	115	4,46	Her zaman	1,028

Tablo 3’de, öğretmenlerin soru sorma uygulamalarının ardından yaptığı geribildirim verme çalışmalarının niteliklerine ilişkin değerlendirmelerin $\bar{X}= 2,77$ ile 4,46 arasında değerler aldığı görülmektedir. Öğretmenlerin geribildirim uygulamaları; 1-3, 5 ve 8. özellikleri bazen, 4, 6,7,9 ve 10. özellikleri çoğu zaman, 11. özelliği ise her zaman taşımaktadır. Buna göre öğretmenlerin geribildirim uygulamalarında özellikle; öğrencilerin soru sormasına ve cevap vermesine karşı destekleyici tutum içerisinde olma, açık ve anlaşılır geribildirimlerde bulunma ve üst düzey soru soranlara özel teşviklerde bulunma davranışlarında daha sorunlu davrandıkları söylenebilir.

4. Öğretmenlerin sınıf içi öğretimde sorulardan yararlanma alt boyutlarına ilişkin uygulamalarının genel nitelikleri yönüyle karşılaştırılması

Sorulardan yararlanma alt boyutlarına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin uygulamalarının genel olarak karşılaştırılması konusunda elde edilen bulgular Tablo 4’de özetlenmiştir.

Tablo 4. Sınıf içi öğretim sürecinde öğretmenlerin sordukları soruların niteliği, soru sorma ve geribildirim verme uygulamalarının niteliğine ilişkin bulguların genel karşılaştırılması

Alt Boyutlar	N	\bar{X}	Anlamı	Ss
Öğretmenlerin Hazırladıkları Soruların Niteliği	114	3,50	Çoğu	,508
Öğretmenlerin Soru Sorma Davranışlarının Niteliği	110	3,79	Çoğu zaman	,506
Öğretmenlerin Geribildirim Verme Davranışlarının Niteliği	113	3,49	Çoğu zaman	,680
Genel Ortalama	108	3,60	Çoğu zaman	,493

Tablo 4’de, öğretmenlerin sınıf içi öğretim sürecinde sorulardan yararlanma alt boyutları ile ilgili olarak soruların niteliği, soru sorma uygulamaları ve geribildirim verme uygulamalarının çoğu zaman yeterli olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte bu üç alt boyuttan, öğretmenlerin, özellikle geribildirim verme uygulamalarında ($\bar{X}=3,49$) ve sordukları soruların nitelikleri ($\bar{X}=3,50$) ile ilgili daha büyük sorunlarının bulunduğu söylenebilir.

5. Sınıf içi öğretim sürecinde sorulardan yararlanma alt boyutları arasındaki ilişki

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, alt boyutlara göre sorulardan yararlanma uygulamaları arasındaki ilişkilerle ilgili bulgular, Tablo 5’de özetlenmiştir.

Tablo 5. Öğretimde sorulardan yararlanma alt boyutları arasındaki ilişki

Alt Boyutlar		Soru Hazırlama	Soru Sorma	Geribildirim Verme
Soruların Niteliği	r	—	,514***	,551***
	N	114	109	112
Soru Sorma	r		—	,786***
	N		110	109
Geribildirim Verme	r			—
	N			113

*** p<,001

◆ Rüşti Yeşil

Tablo 5’de, sınıf içi öğretim sürecinde sorulardan yararlanma alt boyutları tamamının birbiri ile anlamlı ve pozitif bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir ($p < ,001$). Buna göre, sorulardan yararlanma alt boyutlarının birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği, herhangi birinde ortaya çıkacak iyileşme ya da kötüleşmelerin diğer alt boyutları da aynı yönde etkileyeceği söylenebilir.

6.1. Sınıf düzeyinin, öğretmenlerin sorulardan yararlanmaları üzerine etkisi

Öğretim yapılan sınıf düzeyinin, öğretmenlerin, alt boyutlara göre sorulardan yararlanma uygulamaları üzerindeki etkisine ilişkin bulgular, Tablo 6.1.’de özetlenmiştir.

Tablo 6.1. Sınıf Düzeyinin Sınıf İçi Öğretimde Sorulardan Yararlanma Alt Boyutları Üzerindeki Etkisi

		Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Soruların Niteliği	Gruplar arası	,087	2	,044	,167	,846
	Grup içi	28,678	110	,261		
	Toplam	28,765	112			
Soru Sorma	Gruplar arası	,301	2	,151	,582	,561
	Grup içi	27,443	106	,259		
	Toplam	27,745	108			
Geribildirim Verme	Gruplar arası	,065	2	,032	,068	,934
	Grup içi	51,663	109	,474		
	Toplam	51,728	111			

Tablo 6.1.’de, sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim sürecinde sorulardan yararlanma uygulamaları üzerinde, ders yapılan sınıf düzeyinin, üç alt boyut üzerinde de etkili olmadığı görülmektedir ($p > ,05$). Buna göre sınıf düzeyinin, öğretmenlerin soru hazırlama, soru sorma ve geribildirim verme uygulamaları ile ilgili davranışlarını etkilemediği söylenebilir. Bir başka ifade ile öğretmenlerin; öğrencilerin zihinsel gelişmişlik durumlarını ve bilgi birikimlerini dikkate almaksızın sorulardan yararlandıkları söylenebilir.

6.2. İşlenen ünite de bulunan aşamanın, öğretmenlerin sorulardan yararlanmaları üzerine etkisi

İşleniş yapılan ünite de bulunan aşamanın (başları, ortaları, sonları), öğretmenlerin, alt boyutlara göre sorulardan yararlanma uygulamaları üzerindeki etkisine ilişkin bulgular, Tablo 6.2.’de özetlenmiştir.

Tablo 6.2. İşlenişi Yapılan Üniteye Bulunulan Aşamaların Sınıf İçi Öğretimde Sorulardan Yararlanma Alt Boyutları Üzerindeki Etkisi

		Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Soruların Niteliği	Gruplar arası	,274	2	,137	,529	,591
	Grup içi	27,964	108	,259		
	Toplam	28,238	110			
Soru Sorma	Gruplar arası	,018	2	,009	,035	,965
	Grup içi	26,642	104	,256		
	Toplam	26,660	106			
Geribildirim Verme	Gruplar arası	,649	2	,324	,694	,502
	Grup içi	49,988	107	,467		
	Toplam	50,637	109			

Tablo 6.2.'de, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sorulardan yararlanma uygulamaları üzerinde, işlenişi yapılan ünitenin baş, orta ya da sonlarında bulunulma durumunun, üç alt aşama üzerinde de etkili olmadığı görülmektedir ($p>,05$). Buna göre, ünitenin hangi aşamasında bulunduğu, öğretmenlerin soru hazırlama, soru sorma ve geribildirim verme uygulamalarını farklılaştırmadığı söylenebilir. Bir başka ifade ile, öğretmenlerin, öğrencilerin ünite içeriği ile ilgili bilgi düzeylerinden etkilenmesinin soru hazırlayıp sordukları ve geribildirimlerde buldukları söylenebilir.

6.3. Öğretmenlerin hizmet yılı sürelerinin, sorulardan yararlanmalarına etkisi

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet yılının (deneyim süresi), alt boyutlara göre sorulardan yararlanma uygulamaları üzerindeki etkisine ilişkin bulgular, Tablo 6.3.'de özetlenmiştir.

Tablo 6.3. Öğretmenlerin Hizmet Yılıının Sınıf İçi Öğretimde Sorulardan Yararlanma Alt Boyutları Üzerindeki Etkisi

		Kareler Toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Soruların Niteliği	Gruplar arası	1,697	4	,424	1,852	,125
	Grup içi	21,757	95	,229		
	Toplam	23,454	99			
Soru Sorma	Gruplar arası	4,173	4	1,043	5,159	,001
	Grup içi	18,401	91	,202		
	Toplam	22,574	95			
Geribildirim Verme	Gruplar arası	4,316	4	1,079	2,337	,061
	Grup içi	43,406	94	,462		
	Toplam	47,722	98			

◆ Rüşti Yeşil

Tablo 6.3.'de, sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf içi öğretim sürecinde sorulardan yararlanma uygulamaları üzerinde, hizmet yılı sürelerinin, üç alt boyuttan yalnızca soru sorma uygulamaları ($F_{(4-91)}=5,159$; $p<,01$) üzerinde etkili olduğu; kullanılan soruların niteliği ve geribildirim verme uygulamaları üzerinde etkili olmadığı ($p>,05$) görülmektedir. Buna göre, öğretmenlerin, hizmet yılı sürelerine göre kullanılan soruların niteliği ve geribildirim verme davranışları farklılaşmazken, soru sorma uygulamalarını biçimlendirirken farklı davranışlar sergiledikleri söylenebilir.

Ortaya çıkan varyansın kaynağını belirlemek üzere bu alt boyutla ilgili veriler üzerinde Scheffe testi uygulanmış ve bulgular Tablo 6.4'de sunulmuştur.

Tablo 6.4. Hizmet Yılına, Öğretmenlerin Soru Sorma Davranışlarındaki Farklılaşmayı Ortaya Çıkaran Nedenin Belirlenmesine Dönük Scheffe Testi Analizi Sonuçları

	Varyans Kaynağı	\bar{X}	G	p
Soru Sorma	(1) 1-3	3,89	5,159	p<,01 2-4
	(2) 4-10	3,68		
	(3) 11-18	3,97		
	(4) 19-25	4,51		
	(5) 25+	4,07		
	Toplam	3,80		

Tablo 6.4.'de, sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet yılı sürelerine göre soru sorma uygulamalarında gözlenen farklılığın, hizmet yılı 4-10 yıl olanlarla 19-25 yıl olanlar arasındaki farklı uygulamalardan kaynaklandığı görülmektedir. Hizmet yılı 19-25 yıl olan sosyal bilgiler öğretmenleri, 4-10 yıl olanlara göre anlamlı farkla soru sorma davranışlarında daha eğitsel davrandıkları söylenebilir. Bu durum, deneyimle birlikte soru sorma uygulamasının niteliğinin daha da iyileştiği şeklinde yorumlanabilir. 1-3 hizmet yılına sahip olan öğretmenlerin ($x=3,89$), 4-10 yıl hizmet süresine sahip olan öğretmenlere ($x=3,68$) göre daha iyi durumda olmaları ise, ilk görev yıllarını yaşayan öğretmenlerdeki bilgi tazeliği ile açıklanabilir.

Sonuçlar ve Tartışma

Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, sordukları soruların "çoğu", nitelikli bir soruda bulunması gereken özellikleri taşımaktadır. Bununla birlikte, sordukları soruların yarısı üst düzey düşünmeyi gerektirmeyip ezber bilgilerle cevaplanabilen ve ders kitaplarında yer alan sorulardır. Eğitimciler, soruların, öğrencilerin üst düzeyde düşünebilmeleri için önemli bir araç olduğunu; bu nedenle üst düzey düşünme sorularından yararlanılması gerektiğini sıklıkla dile getirmektedirler (Chowen, 2005, 15; Miller, 2007, 59; Yeşil, 2007, 224; Büyükalın Filiz, 2002, 7; Akbulut, 1999, 35; Morgan ve Saxton, 1994, 3; Açıkgöz, 2004, 249). Korkmaz'a (2006, 1636) göre, öğretimde nitelikli sorulardan yararlandığında, öğrenciler hem düşünmeyi ve sorgulamayı öğrenmekte, hem de anlamlı öğrenmeler gerçekleştirmektedirler. Bunun için de özellikle, ezber bilgi gerektiren kalıplaşmış sorulardan olabildiğince uzak durulmaya çalışılma-

sını önermektedirler (Chowen, 2005, 40; Miller, 2007, 59; Sundberg, 2006, 64; Drake & Brown, 2003, 22; Akbulut, 1999, 24). Özellikle ders kitaplarında yer alan soruların kullanılmasının, öğrencileri hazırcılığa ve ezberciliğe yönelttiği; üzerinde düşünmeksizin ders kitaplarından hazır cevapları almaya ve ezberlemeye sevk ettiği belirtilmektedir (Miller, 2007, 59).

Sorular ve nitelikleri hakkında geniş bilgi ve doğru bir yaklaşıma sahip olan öğretmenlerin, sorulardan yararlanma konusunda önemli avantajlar sağlayacağı vurgulanmaktadır (Profetto-McGrath, 2004, 364). Bu durum, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğretim sürecinde sorulardan daha etkin yararlanılabilecek sorular hazırlama yönüyle bazı yetersizliklerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu sonuç, Akbulut'un (1999, 84), sosyal bilgiler öğretmenlerinin farklı seviyede sorular sorduklarını belirlediği çalışmasının sonucu ile çelişmekle birlikte, yine onun aktardığı farklı araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir (Akbulut, 1999, 28; Chowen, 2005, 15). Yine Büyükalın Filiz (2002, 15), Morgan & Saxton (1999, 42), Hickman (2006, 2)'in çalışmaları sonunda ulaştıkları sonuçlar da, bu çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir. Yapılan bu araştırmalarda soruların öğretim sürecinde öğretmen tarafından çok sık kullanıldığı; ancak kullanılan soruların alt düzeyde düşünmeye yöneltici, ifadelendirme yönüyle sorunlarının bulunduğu belirlenmiştir. Buna göre, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, nitelikli soru hazırlama yeterlikleri konusunda eğitim ihtiyacı içerisinde oldukları söylenebilir.

2. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin soru sorma uygulamaları, "çoğu zaman" eğitsel özellikleri taşımaktadır. Bununla birlikte, özellikle, öğrencileri sorulara cevap verme konusunda cesaretlendirme, onlara ipuçlarıyla yardımcı olarak cevap vermeye teşvik etme ve demokratik olmayan davranışları engelleme konusunda sosyal bilgiler öğretmenleri bazen yanlış uygulamalarda bulunmaktadır. Benzer sonuçlar, Akbulut (1999, 85) tarafından da ortaya konulmuştur. Öğrencilerin sorulara cevap verme girişiminde bulunmaları, bu konuda cesaretli olmaları ve kendilerini güven içerisinde hissetmeleri, sorulardan etkin yararlanabilmek için önemlidir (Yeşil, 2007, 227; Chowen, 2005, 37; Segall, 1999'dan aktaran, Miller, 2007, 57). Öğretmenler, öğrencilerini soru sormaya ya da cevap vermeye teşvik ederken öncelikle, uygun bir psikososyal bir ortam oluşturmalarıdır (Harding, 1999, 2). Hickman'a (2006, 1) göre öğrenciler soru sormak ya da cevap vermek için düşünmeye başladıklarında, sınıflarının güvenli bir ortam olduğunu hissetme ihtiyacıdadırlar. Hurd'a (1994) göre ise etkili soru sorma uygulaması; öğrenciye düşünme fırsatının verildiği, onda başarılı olma hissini uyandıran, cevapları ile ilgili olarak uygun geribildirimler aldığı uygulamalardır (Akt. Akbulut, 1999, 34).

Bu çerçevede öğretmenlerin; öğrenciler sorulara cevap verirken onlara yardımcı olmalarının, cesaret aşılamlarının, düşünceleri için zaman vermelerinin, cevaplarına karşı olumsuz tepkiler vermekten kaçınmalarının gerektiği söylenebilir (Martin, 2005, 16; Kauchak & Eggen, 1998, 155; Sönmez, 2007, 181). Bu durum, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğretim sürecinde sorulardan etkin yararlanılabilmek için soru sorma uygulamaları yönüyle bazı yetersizliklerinin bulunduğunu göstermektedir. Bir başka ifade ile sosyal bilgiler öğretmenleri, soru sorma uygulamaları ile ilgili ilkeler konusunda eğitime muhtaçtırlar.

3. Sosyal bilgiler öğretmenleri, sorulardan yararlanırken yaptıkları geribildirim uygulamalarında, çoğu zaman eğitsel davranmaktadırlar. Bununla birlikte, özel-

◆ Rüşti Yeşil

likle öğrencilerin soru sormasına ve cevap vermesine karşı destekleyici tutum içerisinde olma, açık ve anlaşılır geribildirimlerde bulunma ve üst düzey soru soranlara özel teşvikler vermede bazen sorunlu davranmaktadırlar. Tabak & Karakoç (2004, 10), öğretmenlerin çoğunun geribildirimlerden etkin yararlanamadığını belirtmektedirler. Benzer sorunları, Akbulut da (1999, 85) dile getirmektedir. Öğrencilerin davranışlarının yönünü ve niteliğini belirlerken öğretmenlerinden aldıkları geribildirimler önemlidir (Yeşil, 2007, 116; Senemoğlu, 1997, 395; Harding, 1999, 3; Gredler, 2001, 90). Martin (2005, 24), sınıf içi öğretim sürecinde öğretmenlerin geribildirimler yoluyla yöneltme ve yönlendirme davranışlarının, öğrencilerin öğrenme davranışlarını biçimlendirmede önemli bir etken olduğunu belirtmektedir. Öğretmenlerin, öğrencilerin soru sorma ve cevap verme davranışları sonrasında verdikleri geribildirim yönü ve gücü, öğrencilerin sorulara ve cevaplara ilişkin tutum ve davranışlarını etkiler. Buna göre, sosyal bilgiler öğretmenlerinin geribildirim uygulamalarında sergilediği bu yanlış tutum ve davranışların, sorulardan öğretim sürecinde etkin yararlanma önünde engel oluşturacağı söylenebilir. Profetto-McGrath ve diğerleri'ne (2004, 364) göre, özellikle öğrencilerin soru sormaya teşvik edilmeleri, buna uygun yönlendirici geribildirimler almaları gerekmektedir.

4. Sorulardan yararlanma alt boyutları ile ilgili olarak öğretmenlerin sordukları soruların, soru sorma ve geribildirim verme uygulamalarının niteliği, "çoğu zaman" eğitsel gerekliliklere uygundur. Bununla birlikte öğretmenler, *geribildirim verme* ve sordukları *soruların nitelikleri* alt boyutlarında daha yetersiz durumdadırlar. Buna göre, sosyal bilgiler öğretmenlerinin öncelikle bu iki basamakla ilgili olarak eğitim ihtiyacı içerisinde oldukları söylenebilir.

5. Sınıf içi öğretim sürecinde, sorulardan yararlanma alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. Alt basamaklar arasındaki bu ilişki, öğretmenlerin, soruların öğretim sürecindeki önemine inanma düzeyi ve bu basamakların, birbirinin devamı olması ile açıklanabilir (Martin, 2005, 8; Chowen, 2005, 15; Miller, 2007, 59; Harding, 1999, 9; Ragland, 2007, 221-222). Soruların önemli olduğuna inanan öğretmenlerin; bu inançlarının bir gereği olarak derse gelmeden önce nitelikli soru hazırlamaları, soru sorma uygulamalarında öğrenme-öğretme ilkelerine uygun davranmaları, öğrencilerin soru üzerinde etkin düşüncelerini sağlamaya çalışmaları, bunun için de geribildirimden etkin biçimde yararlanma yollarını aramaları beklenir (Chowen, 2005, 8; Ragland, 2007, 222; Hall & Scott, 2007, 262). Bu durum, sorulardan yararlanma alt basamaklarının birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceğini göstermektedir. Öğretimde sorulardan yararlanma sürecinin; bir diğerinin devamı niteliğinde olan aşamalar olması nedeniyle, kendi aralarında doğal bir bütünlük oluşturduğu söylenebilir. Bu ilişki, öğretim sürecinde sorulardan yararlanma ile ilgili olarak öğretmenlerin herhangi bir alt aşamadaki yeterlik ya da yetersizliğinin, diğer alt aşamadaki yeterliklerde de aynı yönde etkisini göstereceğini ifade etmektedir. Örneğin, nitelikli soru hazırlayamayan öğretmenlerin, soru sorma ve geribildirim verme uygulamalarında da sorunlar yaşayacakları söylenebilir.

6.1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sınıf içi öğretim sürecinde sorulardan yararlanma uygulamaları üzerinde, ders yapılan sınıf düzeyi etkili değildir. Sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerinin zihinsel gelişmişlik düzeyi ve bilgi miktarı artar (Senemoğlu, 1997, 46; Gredler, 2001, 251; Sundberg, 2006, 64). Öğretmenlerin, bu artışa paralel olarak, soru düzeylerini yükseltmeleri, üst düzey düşünmeyi gerektiren sorulara daha çok yer vermeleri beklenirdi (Miller, 2007, 57; Harding, 1999, 2; Chowen, 2005,

8). Oysa böyle bir farklılaşma belirlenememiştir. Bu durum, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerinin zihinsel gelişmişlik düzeylerini ve bilgi miktarını dikkate almaksızın sorular sorduklarının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu durum ise, sorulardan etkin yararlanabilmenin önündeki önemli engellerden biridir. Çünkü soruların, öğrencileri adım adım üst düzeyde düşünmeye ve yeni bilgiler üretmeye yönlendirmesi gerekir (Açıkgöz, 2004, 253; Kauchak & Eggen, 1998, 152; Drake & Brown, 2003, 22; Chowen, 2005, 15). Akbulut (1999, 85), Büyükalan Filiz (2002, 31) ve Hickman'ın (2006, 1) çalışmaları da, öğretmenlerin yoğun biçimde alt düzey düşünme sorularını kullandıklarını göstermektedir. Buna göre, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerin zihinsel gelişmişlik düzeyi ve bilgi miktarlarına göre nasıl sorular sorulması gerektiği konusunda eğitime muhtaç oldukları söylenebilir.

6.2. Sınıf içi sosyal bilgiler öğretimi sürecinde, işlenen ünitenin başlarında, ortalarında ya da sonlarında bulunulma durumu durumu, sorulardan yararlanma alt boyutları üzerinde etkili değildir. Ünite işlenişinde ilerleme sağlandıkça, öğrencilerin bilgi artışlarına paralel olarak üst düzeyde soruların daha yoğun kullanılması beklenir (Harding, 1999, 2; Gredler, 2001, 259; Reigeluth & Curtis, 1987, 185). Ancak öğretmenlerin, hem nitelikli soru hazırlama hem de soru sorma ve geribildirim verme uygulamalarında bu değişken, bir farklılaşmaya yol açmamıştır. Bu durum, sosyal bilgiler öğretmenlerinin, soruların niteliği ile öğrencilerin bilgi düzeyleri arasındaki ilişkiye dikkat etmedikleri şeklinde yorumlanabilir. 6.1.'deki açıklamalarla bu sonuç arasında tutarlılık bulunmaktadır.

6.3. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hizmet yılı (deneyim) süreleri, soru hazırlama ve geribildirim verme alt boyutları ile ilgili öğretmen davranışları üzerinde etkili değildir. Bu sonuç, Büyükalan Filiz'in (2002, 3) çalışmasının sonuçlarıyla da tutarlılık göstermektedir. Ona göre, deneyimli öğretmenler de nitelikli soru hazırlamada önemli yanlışlar yapmaktadırlar. Akbulut da (1999, 37), deneyimli ve deneyimsiz öğretmenlerin soru seviyesi yönüyle sordukları sorular arasında bir farklılaşmanın olmadığını belirlemiştir. Oysa öğretmenlerin deneyim süreleri arttıkça hem nitelikli sorular hazırlama hem de geribildirim vermede daha eğitsel davranışları beklenirdi. Çünkü soru sorma, entelektüel bir beceridir (Gredler, 2001, 116; Reigeluth & Curtis, 1987, 181; Chowen, 2005, 8). Beceriler ise, deneyim yoluyla kazanılır ve geliştirilir (Senemoğlu, 1997, 555; Yeşil, 2007, 249; Gredler, 2001, 116; Chowen, 2005, 38; Sundberg, 2006, 5; Gagne & Glaser, 1987, 51). Deneyimli öğretmenlerin, bu deneyimlerine bağlı olarak soru hazırlama konusunda kendilerini geliştirmeyişleri, sürekli alt düzeylerde soru sormayı tercih edişleri, farklılaşmanın olmasını engellemiş olabilir. Buna karşılık öğretmenlerin hizmet süreleri, öğretim sürecindeki soru sorma uygulamalarının niteliği üzerinde etkilidir. Bu durum, öğretmenlerin deneyim sürelerine bağlı olarak soru sorma uygulamalarının farklılaştığını göstermektedir.

6.4. Hizmet yılı 4-10 yıl ile 19-25 yıl olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin soru sorma uygulamaları, birbirinden anlamlı farklılıklar göstermektedir. 19-25 yıl hizmet yılı bulunan sosyal bilgiler öğretmenleri, 4-10 yıl boyunca öğretmenlik yapanlara göre soru sorma uygulamalarında anlamlı düzeyde bir iyileşme bulunmaktadır. Bu durum, öğretmenlerin soru sorma uygulamalarının, yapma-yaşama yoluyla daha nitelikli hale getirilebildiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Chowen, 2005, 8; Gagne & Glaser, 1987, 51; Hall & Scott, 2007, 269). Başka bir ifade ile, deneyim süresi arttıkça, öğretmenlerin soru sorma uygulamalarının nitelikleri de iyileşmektedir.

Öneriler

Sosyal bilgiler öğretmenleri, öğretim sürecinde sorulardan etkin yararlanabilme yolları konusunda bir hizmet içi eğitime alınmalıdırlar. Bu eğitim sürecinde;

1. Öğretimin verimliliği ile sorulardan yararlanma arasındaki ilişki; sorulardan yararlanmanın önemi ve gerekliliği; soru hazırlama, soru sorma ve geribildirim verme teknikleri, bu aşamalarda dikkat edilecek noktalar, uygun davranılması gereken öğrenme-öğretme ilkeleri ele alınmalıdır. Öğrencilerin anlamlı öğrenmeyi gerçekleştirebilmeleri için sorulardan etkin yararlanabilmenin önemli bir gereklilik olduğu öğretmenlere kavratılmaya çalışılmalıdır. Öğretmenlerin, sorulardan yararlanma konusundaki bilgi eksikleri ve tutum yanlışlıklarının, sorulardan etkin yararlanabilmelerinin önünde önemli bir engel oluşturacağı dikkate alınmalıdır. Sosyal bilgiler öğretmenlerine dönük verilecek hizmet içi eğitimde, Amerika'da uygulamaları bulunan ve olumlu sonuçların alındığı HIP, TAH, OAH, AHA, WAC, McRAH gibi proje ve kursların içeriğinde yararlanılabilir (Hall & Scott, 2007; Ragland, 2007; Sundberg, 2006).
2. Özellikle soru hazırlama ve geribildirim verme davranışları konusuna daha çok ağırlık verilmelidir. Soru hazırlamada, özellikle üst düzey düşünmeyi gerektiren soruların hazırlanması, orijinal sorular üretme üzerinde; geribildirimde ise öğrencilere destekleyici tutum içerisinde olmayı içeren geribildirim verme yolları üzerinde daha çok durulmalıdır.
3. Sorulardan öğretim sürecinde yararlanma alt basamakları arasındaki anlamlı ilişki göz önünde tutularak bütünlük sağlanmalı; herhangi bir alt aşama göz ardı edilmemelidir. Eğitimin genel içeriği, bu bütünlüğü sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır.
4. Soru sorma basamakları ve basamaklara uygun sorular hazırlama yeterliklerinin kazandırılmasına önem verilmelidir. Öğretmenlerin, öğrencilerin sınıf ya da bilgi düzeyleri yükseldikçe daha üst düzeyde sorular yöneltmelerinin gerekliliğine inandırılmalı; bu doğrultuda egzersizler yaptırılmalıdır.
5. Soru sorma, teori ve uygulama bütünlüğü içinde ele alınması gereken bir yeterlik alanıdır. Bu nedenle; nitelikli soru hazırlama, soru sorma ve geribildirim verme konularında öğretmenlere eğitim verilirken, hem ilke ve kurallarla ilgili bilgiler verilmeli, hem de bu ilke ve kurallara ilişkin uygulamaları yaptırılmalıdır.

Ayrıca, sosyal bilgiler öğretmenlerinin yanı sıra, hizmet öncesi eğitim sürecine devam eden öğretmen adaylarının da (eğitim fakültesi öğrencileri), sorulardan öğretimde yararlanma konusunda bu öneriler dikkate alınarak eğitilmelerine önem verilmelidir.

Kaynakça

- AÇIKGÖZ, Kamile Ün. (2004). **Aktif Öğrenme**. D.E.Ü. Buca Eğitim Fakültesi, İzmir.
- AKBULUT, Turgay. (1999). **İlköğretim okullarında görevli öğretmenlerin soru sorma becerilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi**. ÇÜ Sosyal Bilimler Ens. Eğitim Bil. Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- BERCI, Margaret E. & Griffith, Bryant. (2005). "What does it mean to question", *Interchange*. 36 (4), 405-430.
- BROPHY, Jere & GOOD, Thomas L. (1997). **Looking in Classrooms**. Longman, Inc., New York.
- BÜYÜKALAN FİLİZ, Sevil. (2002). **Soru-Cevap Yöntemine İlişkin Öğretimin Öğretmenlerin Soru Sorma Düzeyi ve Tekniklerine Etkisi**, GÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- CHOWEN, Brent William. (2005). "Teaching Historical Thinking: What Happened in a Secondary School World History Classroom?", UMI Microform 3203515, ProQuest Information and Learning Company, United States.
- DİNÇ, M. Emin. (2006). "Sosyal Bilgiler Öğretimi Alanı İçinde Tarih Konularının Öğretimi Yönlendiren ve İçeriğini Oluşturan Soruların Analizi", *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi (26-28 Mayıs 2005)*. Van: Milli Eğitim Bakanlığı, YYÜ Eğitim Fakültesi, Van Valiliği İşbirliği, ss. 193-194.
- DRAKE, Frederick D. & Brown, Sarah Drake. (2003). A Systematic Approach to Improve Student' Historical Thinking", *History Teacher*. 36, 4. (Avaliable in <http://www.historycooperative.org/journals/ht/36.4/drake.html>), 25.05.2008.
- GAGNE, R.M. & GLASER, R. (1987). "Foundations in Learning Research", *Instructional Technology: Foundations*. (Edit. R.M. Gagné). Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey.
- GREDLER, M.E. (2001). *Learning and Instruction-Theory Into Practice*. Routhledge, Inc., New Jersey.
- HALL, Timoth D. & SCOTT, Renay. (2007). "Closing the Gap between Professors and Teachers: "Uncoverage" As a Model of Development for History Teachers", *The History Teacher*. 40 (2), 257-263.
- HARDING, James Craig. (1999). *Teachers' Conceptions of History Education: A Phenomenographic Inquiry*. UMI Microform 800-521-0600. Bell & Howell Information and Learning, The University of British Columbia.
- HICKMAN, Sarah. (2006). "Social Significance Of Patterns Of Questioning In Classroom Discourse" Avaliable, 25.06.2006: <http://cla.libart.calpoly.edu/~jbattenb/papers/hickman.html>).
- KARASAR, Niyazi. (1999). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Nobel Yayınevi.
- KAUCHAK, Donald P. & EGGEN Paul D. (1998). *Learning and Teaching: Research Based Method*. A Viacom Company 160 Gould Street Needham Heights, Boston.
- KORKMAZ, İsa. (2006). "Sosyal Bilimler Öğretiminde Beyin Temelli Öğrenmenin Kullanılması", *II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi (26-28 Mayıs 2005)*. Van: Milli Eğitim Bakanlığı, YYÜ Eğitim Fakültesi, Van Valiliği İşbirliği, 134-139.
- MACKAY, Ian. (1997). *Soru Sorma Sanatı*. (Çev.: Aksu Bora ve Onur Cankoçak), İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri Ltd.Şti., Ankara:
- MARTIN, Daisy A. (2005). *Teachinf For Historical Thinking: Teacher Conceptions, Practices, And Constraints*. UMI Microform 3187316, ProQuest Information and Learning Company, United States.
- MILLER, Grant R. (2007). *Engaging Diverse Learners in Historical Thinking*. UMI Microform 3268509, Lynch Graduate School of Education, Unpublished PhD thesis, Boston.
- MORGAN, Norah & Saxton, Juliana. (1994). *Asking Better Questions*. Pembroke Publishers, Ontario.

◆ Rüşti Yeşil

- PROFETTO-McGRATH, J., Smith, K. Bulmer, Day, R. & Yonge, O. (2004). "The Questioning Skills of Tutors and Students in A Context Based Baccalaureate Nursing Program", *Nurse Education Today*, 24(5), 363-372.
- RAGLAND, Rachel G. (2007). "Changing Secondary Teachers' Views of Teaching American History", *The History Teacher*. 40(2), 220-246).
- REIGELUTH, C.M. & Curtis, R.V. (1987). "Learning Situations and Instructional Models", *Instructional Technology: Foundations*. (Edit. R.M. Gagné), Lawrence Erlbaum Associates, Inc., New Jersey.
- ROUSMANIARE, Kate. (2001). "Questioning The Visual in The History of Education", *History of Education*, 30 (2), 109-116.
- SENEMOĞLU, Nuray. (1997). **Gelişim, Öğrenme ve Öğretim**, HÜ Eğitim Fakültesi, Ankara
- SÖNMEZ, Veysel. (2007). **Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı**. 13. baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- SÖNMEZ, Veysel. (2007b). **Öğretim İlke ve Yöntemleri**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- SUNDBERG, Sara Brooks. (2006). "An Investigation of The Effects Of Exam Essay Questions On Student Learning In United States History Survey Classes", *The History Teacher*. 40 (1), 59-68.
- TABAK, S. & Karakoç, Ş. (2004). "**Sorgulayıcı Öğretim Stratejisi**", *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 29(313), 9-15.
- TEKİN, Halil. (1994). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- THACKER, Jada. (2007). *A study of a theme-based curriculum for secondary American History Education*, UMI Microform 3274048, ProQuest Information and Learning Company, United States.
- YEŞİL, Rüşti. (2007). **Öğretim İlke ve Yöntemleri**. Öğrenci Kitabevi Yay., Kırşehir.
- YÖK. (1999). **Türkiye'de Öğretmen Eğitiminde Standartlar ve Akreditasyon**. YÖK Başkanlığı, Ankara.

COMPETENCIES OF SOCIAL STUDIES TEACHERS' ABOUT UTILIZING FROM QUESTIONS IN IN-CLASS TEACHING (THE SAMPLE OF KIRŞEHİR)

Rüştü YEŞİL*

Abstract

Identifying the competencies of social sciences teachers' about utilizing from questions in in-class teaching process forms the basic problem of this study. Determining the problems that teachers face when utilizing from the questions during the teaching process has been intended. Research is a descriptive study. Teachers' competencies of utilizing from questions were gathered by an observation and evaluation form. Observation was done by last grade students. Arithmetic mean, standard deviation, t test, one-way variance analysis and Scheffe test were applied on data. After the study; it was detected that social sciences teachers have some problems about the competence of preparing questions, asking questions and giving feedback. In addition, a meaningful and positive relationship was found among sub dimensions of utilizing from questions. Professional seniority of social sciences teachers affects their capacity of utilizing from questions. But knowledge level and class level of students don't affect teachers' capacity of utilizing from questions. Achieved results were discussed and some suggestions were improved in order to utilize from questions more effectively during the teaching process.

Key Words: Social studies, question, class, teaching, capacities of teachers

* Asist. Prof. ; Ahi Evran University Faculty of Education, Department of Educational Sciences
Kırşehir / Türkiye